

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies primus et secundus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1866

§. I. Actorum sanctæ Martyris notitia horumque diversitas: edendorum
antiquitas et fides adversus adversarios vindicata.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73889](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73889)

DE S. FIDE V. ET MARTYRE AC SOCIIS MM.

AGINNI IN AQUITANIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Actorum sanctæ Martyris notitia horumque diversitas : edendorum antiquitas et fides adversus adversarios vindicata.

VERISIMILITER
SUB ANNUM
CCLXXXVII.
Varia nec
omnibus probata S. Fidis
Acta,

Quam verum sit, quod infirma mundi sæpe eligit Deus, ut confundat fortia, præter alias e femineo sexu martyres, documento ex infra dicendis erit

S. Fides Aginnensis, tam illustri nomine ob invictam in Christiana fide constantiam dignissima virgo, et popularium suorum, quos sua in tormentis fortitudine Christianos fecit, sæcundissima in fide parens. Hanc ab homonyma virgine, quæ probabiliter Romæ cum sororibus Spe et Charitate matreque Sophia martyrio coronata est, omnino diversam esse, ut per se patet, ita probatione non eget. Illius, sororumque ac matris gesta Commentario critico ad diem 4 Augusti prosecutus est Sallerius noster, censuitque earum Acta, ut passim circumferuntur, digna non esse, quæ in nostro Opere recuderentur. Proin erit fortassis, qui, lecta criticorum quorundam minime favorabili de Actis Martyris nostræ censura, ea etiam indigna censeat, ut in eodem Opere locum habeant, utpote quæ horum iudicio nihil minus quam primigenia, ac contra popularibus traditionibus, adjunctis minus probabilibus, imo et historicæ veritati contrariis, infecta sint, eoque præterea stilo conscripta, qui primorum Ecclesiæ sæculorum simplicitatem minime redoleat. Atque hæc quidem vitia aliæque sublestæ fidei indicia in sanctæ Martyris nostræ Actis reperiri, asseveranter tradunt scriptores Historiæ literariæ Franciæ tom. III, pag. 273 et 274; quamquam tamen iisdem Actis, quantum ad martyrii substantiam, non omnem fidem denegandam esse, postmodum etiam edicant. Præverant illis Tillemontius tom. IV Monument. Eccles. pag. 343 et pag. 732, Nota 1, ac Bailletus in Tabula critica ad hunc diem, qui simili censura, ac paulo mitioribus verbis, Acta S. Fidis universim perstrinxerunt. Hæc num æqua, num iniqua sit, ex subjecta Actorum notitia nostrisque ad singula objecta responsionibus dijudicabit eruditus lector.

2 Dum Actorum, quæ ad manum habuerunt, notitiam subministrant laudati scriptores Historiæ literariæ, recte pag. 273 observant, Acta, seu potius Martyrium SS. Caprasii et Fidei (sic enim apud Surium inscribuntur) ex pervetustis Mss. codicibus prius typis proditisse, quam Labbeus, quem prior illa editio verisimiliter latuit, ea sub nomine Actorum S. Fidei ex quamplurimis, ut ait; calamo exaratis codicibus tom. II suæ Mss. Bibliothecæ a pag. 528 vulgaret. Porro

utramque illam editionem, si voces aliquot, pro librorum arbitrio mutatas, excepias, nihil inter se differre, iidem recte etiam advertunt. At facile nimis Baillet, quem in margine laudant, viri eruditi fidem habuerunt, asserenti, edita a Mombritio Acta etiam nulla in re, nisi penes voces aliquot, pro librorum iudicio commutatas, a jam memoratis discrepare. Etenim, si ipsum Mombritii Opus, Cicho Simonetæ Mediolanensium ducum, ut aiunt, secretario inscriptum et ante annum 1480 Italicis typis excusum, cum Surianis Labbeanisque Actis contulissent, vidissent primo oculorum conjectu, Mombritiana Acta sextuplo circiter aliis contractiora, eorumque meram esse synopsis, qualis etiam reperitur in Moysacensi et in nostro codice Ms. 36, qui olim fuit conventus sanctæ Cæcilie in Trajecto; ut adeo non majori jure Mombritiana lucubratio inter impressa sanctæ Martyris nostræ Acta computetur, quam quæ apud Petrum de Natalibus lib. ix. § 26, et apud Antoninum 1 parte Histor. tit. 8, capitulo 1, § 24, ante Surianam Labbeanamque editiones typis vulgata fuerant mera Actorum compendia, quæ nos propterea Actorum nomine non comprehendimus, dum de horum antiquitate ac sinceritate infra disputamus. Sed neque his accensem peractam Lovanii anno 1485 a Joanne de Westphalia Actorum S. Fidis editionem, laudatis scriptoribus omnino incognitam; quandoquidem hæc Actorum veterum paraphrasim recentem potius exhibeat, quam veteris cujusdam biographi lucubrationem, uti ex ipso stilo omnino liquet.

3 Præter typis vulgata, varia mihi ad manus sunt Actorum Mss. apographa, quorum unum exstat in nostro codice O Ms. 19, iudice Henschenio nostro, ante annos 900 aut certe 800 manu exarato; alterum in grandiori nostro codice pergamento, signato P. Ms. 159, qui olim abbatiæ Vallicellensis Ordinis Cisterciensis fuit. Adhæc desumpta ex Mss. codicibus Rubæ Vallis, Conchensis monasterii in Rhutenis et S. Cucuphatis de Valle in Hispania, Actorum exemplaria stilo soluto conscripta habemus, nec non stilo ligato ab Hildeberto Cenomanensi fortassis compositam S. Fidis Passionem; quæ omnia, uti faciunt Acta excusa, non tantum SS. Caprasii, Primi ac Feliciani pro Christi fide certamen eodem, quo Martyr nostra passa est, tempore ac loco constituunt, sed etiam de horum omnium translatione corporum, per S. Dulcidium Aginnensem episcopum peracta, deque exstructa ab

et in quibus inter se differant, exponitur.

eodem

AUCTORE
J. G.

eodem S. Fidis nomini ecclesia expressam faciunt mentionem. Penes nos insuper est de prompta ex Ms. Sanmazimini Trevirensis codice Passio SS. Caprasii et Fidei, in qua quidem S. Caprasius una cum S. Fide eodem die et loco pro Christo occisus dicitur, at sine ulla SS. Primi et Feliciani, eorumque cum ceteris translationis, ac erecta a Dulcidio ecclesiae commemoratione. Denique Actorum Martyris nostrae Ms. egraphum habemus, ex Ms. codice reginae Sueciae signato num. 863 desumptum, in quo quidem iisdem fere verbis, quibus id in ceteris fit, S. Fidis martyrium refertur, at de Caprasii martyrio ceterisque rebus supra memoratis verbum plane nullum occurrit. Quae Actorum discrimina sedulo observata velim, priusquam hic, uti Sollerius in Usuardo illustrato pag. 582 spondit, de censuræ, qua eruditi critici Acta S. Fidis universim perstringunt, æquitate, an iniquitate, disputare exordiamur.

Non omnia
Fidis Acta
juniora esse
medio sæc. VI.

¶ Si laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, illisque, quos hi duces sequuntur, dum Acta S. Fidis multo ejus ætate juniora minusque sincera statuunt, de illis tantum seu excusis, seu Mss. Actis sermo fuerit, quæ nos num. 3 primo loco recensuimus, ab iis ego non omni ex parte dissentio, cum indubitatum sit, ea certe S. Dulcidio, cujus expresse meminerunt, posteriora esse, ac proin sive cum Gallia Christianæ aucta tom. II, col. 897, sub annum Christi 405, quod mihi probabilius videtur, sive sequi sæculo post cum laudatis Historiæ litterariæ scriptoribus, ejusdem Dulcidii episcopatum status, Acta hæc minime cœva seu primigenia, ac ne supparia quidem sanctæ Martyri nostræ dici possunt. Fateor quoque, in his Actis, uti et in recensita secundo loco Passione SS. Caprasii et Fidei nonnulla tradi, quæ mihi haud multum placent, medicamque manum exigere videntur, qua de re in Opere nostro, si Superis placet, fusius agendum erit die 20 Octobris, quo in Ecclesiasticis Fastis hic sanctus Martyr passim celebratur. Verum, si idem eruditi viri, uti quidem ex generali eorum assertione apparet, Acta omnia S. Fidis nullo discrimine ad sæculum VI, idque non parum provecum, ableganda censuerint, eademque adeo censura etiam memorata a nobis tertio loco S. Fidis Acta infragae a nobis edenda, perstricta voluerint, eorum ego judicio subscribere nequaquam possum. Etenim, cum in his, ut pervolventi patebit, nulla de facta a S. Dulcidio S. Fidis translatione, nulla de exstructa ei ecclesia mentio fiat, quæ tamen hujusmodi sunt, ut a biographo his juniori, uti ex Surianis, Labbeanis ceterisque his affinis Mss. liquet, commemoranda fuissent, facit hoc Actorum nostrorum silentium, tum ut ea ante ejusdem Dulcidii tempora conscripta fuisse, non temere censi queant, tum certe ut adversariorum corruiat fundamentum, quo universim juniorem Actorum ætatem stabilierunt.

et edenda hic
antiquitate
præstare jam
vulgatis,
ostenditur.

5 Accedit, quod si cum Surianis aliisque his affinis Acta nostra attente conferantur, continuo sat manifeste appareat nostrorum antiquior ætas, utpote a quibus illa partim promanarunt, tum nempe, ut conjicere lubet, cum, facta per S. Dulcidium corporum SS. Fidis, Caprasii aliorumque Aginnensium martyrum translatione, credi vulgo cæpit, eos plane omnes, quorum corpora eodem tempore transferebantur, etiam unius diei hora, ut Suriana aliisque scribunt, pro Christo mortem diu ante oppetisse; qua quidem opinione ductis pronum fuit, antiquioribus Actis nostris, in qui-

bus de Caprasio aliisque martyribus nominatim nullus sermo fiebat, eorum gesta, ubicumque locus patiebatur, intermiscere, quod tamen haud usque adeo prospere ipsis cessit, quin se interpolatio subinde prodat, ac vel in primis post numerum ex nostra partitione quintum, ubi cum dictum esset, eorum complurium, qui cum S. Fide coronam martyrii adepti erant, ignorari nomina, mox subditur nominatissimi Caprasii ac deinde Primi et Feliciani pro Christi nomine martyrium; et illud quidem his apud Labbeum verbis: EO NAMQUE tempore... a Deo electus martyrique futurus sanctus Caprasius etc.; hoc vero non minus disertis: Duo fratres NOMINE et MERITIS Primus et Felicianus etc., quæ quidem non satis aptam cum prioribus dictis connexionem faciunt et interpolationem indicant. Denique tametsi, non dissentibus scriptoribus Historiæ litterariæ, Suriana Acta sub S. Dulcidii Aginnensis tempora conscripta fuerint, magnaque adeo antiquitate gaudeant, nostra tamen, in quibus de Caprasio aliisque veluti unius diei hora cum S. Fide mortuis, deque eorum corporum translatione mentio nulla fiebat, antiquitate ac fide non parum potiora crediderint martyrologi classici, utpote qui, si paucissima excipias apographa, S. Fidem sine Caprasio aliisque hoc die annuntiarunt, quod verisimile non est, eas, reclamantibus Actis Surianis, facturos fuisse, nisi nostra Acta, in quibus S. Caprasius aliique nominatim martyres Aginnenses prætermittuntur, majori antiquitate et fide pollere, perspectum habuissent.

6 At, inquires, sint ceteris Acta nostra vetustiora, sintque ex nostris illa, non ex illis nostra derivata; attamen, cum stilo nostra ab aliis non discrepent, sitque hic judicio scriptorum Historiæ litterariæ tom. III, pag. 273 arguitur exquisitiorque, quam qui prioribus æræ Christianæ sæculis conveniat, non aliorum medio sæculo IV ætas adscribi nostris etiam Actis potest. Haud dubium quidem est, quin præsidialibus, ut vocant, Martyrum Actis nostra nativæ simplicitatis palmam concedant; verum ab horum stilo obesse nihil video, quo minus saltem sub SS. Ambrosii et Augustini tempora a viro quodam gravi conscripta dicantur, utpote cujus dicendi ratio ab eorum stilo non minus subinde arguto exquisitiorque haud ita abludit, prout Ambrosianam martyrii S. Agnetis narrationem apud Ruinartium in Actis sinceris edit. secundæ pag. 460 et Augustini varios sermones ibidem pag. 365 relatos cum Actis nostris conferenti patescet. Quin imo si hæc inter et S. Vincentii Cæsaraugustani martyris Acta, jam tum sub Augustino legi in ecclesiis solita, comparisonem instituas, nescio, an quidquam a stilo obesse censeas, quo minus nostra haud secus, atque illa statim post redditam Ecclesie pacem conscripta dicantur. Nimirum, cum, ut ejusdem S. Vincentii Acta testantur, litterarum apicibus annotari Martyrum sub se passorum gesta accerrime cavisset Dacianus præses, fecerit Aginnensium erga illustrissimam Christi Martyrem religio, ut opportuno primum tempore cessantibusque persecutionibus illius pro fide certamen, ne alias ejus memoria interiret, litteris mandaretur; idque reipsa etiam hic contigisse, eo fidentius adstrui potest, quod, teste Pontio in Vita S. Cypriani, jam pridem solerent Christiani vel de ipsorum plebeiorum et catechumenorum passionibus multa aut pene cuncta describere, uti apud nos tom. IV Septembris pag. 325 videre est. Qua in re Afris Hispanisque concessisse Aquitanos, haud facile putem.

Contra eorum
antiquitatem
non multum
facit eorum
stilus.

7 Sed,

A 7 Sed, uti supra laudati scriptores asserunt, nec quæ contra hæc perperam a celestibus visionibus prodigiisque

quæ in Actis S. Fidis memorantur visiones cælestes, prodigia varia adjunctaque parum probabilia, imo antiquitatis testimonio adversantia, ea altiore medio sæculo vi antiquitatem Actis adscribi omnino vetant. Audio, et quantum ad visiones illas attinet, respondeo, censuram hanc nequaquam in Acta nostra cadere, cum in his, ut consideranti patebit, ne verbulo quidem de ulla cælesti visione mentio fiat; et, ut fieret, non continuo ex hoc capite ad sæculum vi media sui parte provecum reducenda forent, uti ex antiquis sincerisque SS. Ignatii martyris, Polycarpi, Cypriani aliisque apud Ruinartium Actis videre est, quo etiam teste in Notis ad ejusdem S. Cypriani Acta editionis secunde pag. 212, Pauca sunt ex antiquioribus et sincerioribus Martyrum Actis, in quibus ejusmodi visiones non habeantur. De prodigiis variis, quæ in Actis nostris etiam in vanum quæras, eadem esto sententia nostra, simileque Ruinartii responsum in Notis ad Acta Martyrum Palæstinæ pag. 328: Ex hoc aliisque portentis, inquit, quæ passim Eusebius narrat, collige rejicienda non esse, seu ut falsa, seu ut juniora, Martyrum Acta eo nomine, quod quandoque in eis ejusmodi insolita miracula a fidelibus interserta sint. Quamquam interim, quo loco habenda sint singula, quæ in Sorianis aliisque SS. Fidis et Caprasii Actis referuntur prodigia ac visiones, hic non definitio, cum ea res, ut jam monui, ad diem 20 Octobris S. Caprasio sacrum pertineat. Venio nunc ad adjuncta illa, laudatorum scriptorum judicio parum probabilia ipsique historice veritati etiam repugnantia, quæ altiore sæculo vi antiquitatem etiam Actis nostris adscribi prohibeant. Atque utinam quidem ipsimet viri eruditi singillatim quæcumque sibi tantopere displicent, recensuissent, cum Bailetus, quem in margine effati sui eadem constituunt, nihilo distinctius enucleatiusve, quam ipsi, edisserat, quænam particulatim pro suspectis falsis habet. Restat igitur solus Tillemontius, ab isdem in margine laudatus, ex quo illa utcumque discere possimus.

aut assertis improbabilibus falsisque argumenta producantur.

C 8 Atque hujus quidem judicio tom. IV Monum. Eccles. pag. 732 Nota A in Acta S. Fidis, parum probabile, imo et veritati historice, uti innuit, contrarium est, quod Daciani præsidis crudelitatem Aginnensis populis impietatisque nomine traduxisse narretur, cum ex adverso a magistratibus adversus Christianos populus pro suo more staret, ac præ ipsis infensior Christi fidelibus esset. Fator, etiam in Actis nostris, æque ac in ceteris, hæc verba legi: Videntes (atrocissima, quæ Daciani jussu sanctæ Martyri inferebantur, supplicia) qui aderant, una voce clamaverunt, dicentes: O impietas! O injusta judicia! Innocens et Dei cultrix et primæ dignitatis honore præfulgens (S. Fides) cur absque ullo facinoroso gravissimis suppliciis mancipatur? Verum hæc parum probabilia vel historice veritati absorta esse, Tillemontio fatebor minime, tametsi ad assertionis confirmationem ab Acta Martyrum Lugdunensium, S. Polycarpi, aliisque, quæ nominalim exponenda non censuit, confidenter is proceat. Etenim, ut est instabile vulgus, nec in omnibus urbibus sibi simile, non magis incredibile est, una in urbe, visis atrocissimis, quæ nobilissimæ Virgini inferebantur, supplicia, commiseratione in eam, atque indignatione in judicem commotum fuisse, quam in alia, seu sacrificulorum instigatione, seu sparsis

adversus Christianos atrocibus calumniis delusum, in Christi athletas sævisse. Quid enim? quia Lugdunensis populus anno 177 Christianos ad necem deposcit visque petulanter insultavit, quia de Thyesteis canis incestisque OEdipi nuptiis a gentilibus servis suis accusatos, tantis spurciliis re ipsa constrictos, existimabat; aut quia Judei ethnice Smyrnenses anno 166 S. Polycarpum, quod Judaicæ superstitionis idolorumque destructor fuerat, neci addictum. aliquamdiu gavisi sunt, certumne ideo indubitatumque fiet, Aginnensem populum, sub sæculi in finem non exigua fortassis ex parte jam tum bene erga Christianos affectum, nec commiseratione in tenerrimam Civem suam, nec indignatione in tyrannum duci potuisse, cum eam non alia de causa, quam quod Christo nomen dedisset, in lecto æreo divaricatis membris extendi, vinculis ferreis coarctari, per candentem craticulam provolvi et atrociter comburi latera, conspiceret?

9 Sane, si sincera Martyrum Acta apud Ruinartium inque nostro Opere consulamus, non tam semper ac obfirmate a magistratibus vulgus stetit, ipsisque, ut Tillemontius contendit, iniquis in Christianos fuit, ut potius non raro in ipso judicium conspectu abhorrentis ab eorum crudelitate, Christianosque commiserantis animi apertissima signa ederet, gemitus lacrymasque funderet, ipsumque etiam judicem, uti et infra patebit, injustæ severitatis publice incusaret. Eadem illa testor, ad quæ Tillemontius provocavit S. Polycarpi et Sociorum Acta, in quibus illud ipsum vulgus, quod eorum necem antea expetierat, mox, visa tormentorum atrocitate, non sine lacrymis aspicere potuisse, quod fieri antea voluerat, disertis verbis traditur. Flevisse populum, horruisse, nec vulgaris commiserationis indicia dedisse, cum Cyrillum puerum, Paulum Palæstinæ martyrem, virgines septem S. Theodoti Ancyranæ socias, infantem S. Romani comitem, Perpetuam et Felicitatem, Agnetem virginem aliosque martyres diris suppliciis aut morti tradi cerneret, eorum apud Ruinartium Acta apertissime testantur. Quin et judicium in Christianos sententiam crudelitatemque publice detestatos, fuisse legimus, Cassianum Tingitanum, Genesium Arelatensem, Valentinam Cæsareensem mulierem, Philemonem S. Apollonii socium, aliosque martyres, quos ex eorum apud Ruinartium Actis sinceris enumerare longius esset. Quo usque tandem, ex media turba adversus judicem laudata mulier inclamat, quo usque tandem adeo crudeliter meam torquebis sororem? Neve putes, id a paucis duntaxat factum fuisse, audi, quid Acta SS. Tarachi Sociorumque, a testibus oculatis fideque dignissimis conscripta, ad rem nostram diserte loquantur: Et cum (Anazarbi in Cilicia tempore Diocletianæ persecutionis) introducti fuissent (præfati martyres) in medio amphitheatri projecti sunt, et factus est timor magnus et murmur populi dicentium: INJUSTUS JUDEX, QUI SIC JUDICAVIT. Nam et multi spectaculum dimiserunt, atque contemnentes ibant murmurantes adversus Maximum. Maximum autem mandavit militibus suis, ut eos, qui discedebant, notarent, ita ut postmodum eos audiret. Haecenus memorata Acta apud Ruinartium pag. 445. Quo vel solo exemplo evidens fit, nihil a veri specie alienum, nedum aperte falsum in Actis nostris adstrui, cum Aginnenses nonnulli Dacianum, impia crudelitatis injustitiamque arguisse narrantur,

AUCTORE
J. G.

quorum unum a Tillemontio objectum.

E

F

ACTORE
J. G.

uti et alia ab
eo aliisque
opposita re-
solvuntur.

tur, quos et propterea, ac praesertim, quod Christum Dominum publice profiterentur, neci etiam addidit, uti Acta nostra etiam tradunt.

10 Quam eadem pag. 752 universim aduersus Actorem S. Fidis antiquitatem sinceritatemque Tillemontius difficultatem movet, eam ego idcirco hic non attingo, quod haec tanti momenti non sit, et, ut esset, contra Acta nostra nihil faceret, in quibus utique de Caprasii baptismo inditoque ei a sacerdote nomine ne verbum quidem unum occurrit. At, inquit pag. seq. idem scriptor, ab imperatoribus Diocletiano et Maximiano Dacianum, postquam Hispanias Christianos persequeudi causa peragrasset, Aginum in Aquitania eandem ob rem directum fuisse, illa Acta narant, ex quo merito existimes, ea non a scriptore saeculi IV aut paulo juniore, sed ab iis concinnata fuisse, qui cum Aquitaniam saeculo V et VI Gothorum in Hispania regnantium dominio adjectam viderent, eam pari modo Romanorum seu Diocletiano tempore Hispaniae praesidibus paruisse, crediderunt, quo tamen tempore nullum ipsis in Aquitanos jus erat; ut adeo non satis fundate, nec a satis antiquo scriptore Daciano, Hispaniarum praesidi, martyrium S. Fidis adscribatur. Ita fere Tillemontius, cujus ratiocinationem si tantisper pro undequaque certa habeamus, vel hinc contra scriptores Historiae litterariae consequens fiet, Acta nostra non post medium saeculum VI, prout citatis locis ipsi contendunt, sed multo ante ab Aquitano aliquo conscripta fuisse, nimirum vel paulo post annum 446, quo Wallix, Gothorum in Hispania principi, teste Isidoro Hispalensi, Aquitania secunda, atque adeo Aginum cessit, vel certe ante annum 507, quo Gothi Aquitaniam, teste Adone aliisque, Clodoveus I Francorum rex eripuit, suoque imperio adunxit. Sed ad rem ipsam nunc veniamus. Nusquam in Actis nostris, sed nec in Surianis aliisque legitur Dacianus, cum Aginum appulit, Hispaniam prius, quam Aquitaniam Christianorum sanguine rigasse, atque utrique regioni eodem simul tempore praesidis titulo praefuisse, ut proinde Tillemontii conjectatio, quae hoc fundamento nititur, omni ex parte corruat. Quin imo nec eam ipse adeo bene stabilitam credidit, quin mox sussus sit, fieri potuisse, ut Dacianus sub annum 290 Aquitaniam gubernarit, ac deinde, hac praefectura posita, anno nempe 303 et 304 Hispaniae praeses exstiterit.

C
aliisque diffi-
cultatibus.

11 Denique, tametsi Acta nostra Dacianum, quem in Aquitania jure gladii in Christianos saevientem exhibent, Hispaniae praesidem eodem tempore fecissent, quid, quæso, in eo a Maximiani Herculi, tunc in Occidente degentis, moribus adeo alienum adstruerent, ut vel propterea non ante profectum saeculum VI scripta fuisse, consequens fieret? Certe, etiamsi sub annum 287 Dacianus Hispaniae praeses ordinarius fuisset, potuit, uti Antonius Dadinus Alteserra lib. IV Rerum Aquitanicarum cap. 47 recte advertit, extra ordinem in Aquitania provinciam tantisper ab Herculo destinari, ut Christianos illic insequeretur, latisque antea aduersus eos decretis quacumque via parere cogeret, relicta interim ordinario hujus praesidi (si tamen hic ab imperatore altero alio evocatus aut mortuus non erat, quod ita mirum non foret, ceterarum suae provinciae administratione rerum. Nec habet ejusmodi Aquitaniae gubernatio, cur a vero aliena videri debeat. Etenim, praeterquam quod ex Lactantio cap. 7 de Mortibus Persecutorum certum sit, sub Diocle-

D
tiano ordinariam provinciarum administrationem inversam fuisse, nihil est, cur Maximiano Herculo, ut erat, teste Juliano imperatore libro de Caesaribus, rerum novarum cupidus, perfidiae plenus, ipsoque Diocletiano, ut Lactantius testatur, ad male agendam promptior, illa in Gallias immutatio adscribi non possit, asserique idem imperator, modo ut pro votis suis omnia in Gallias terrore compleret, nihil pensi habuisse, si propterea ordinariam provinciarum administrationem tantisper inverteret, pluresque praeter antiquum morem uni provinciae pro arbitrio suo praeficeret, quibus nempe civiles actus admodum raros, condemnationes vero et proscriptiones frequentes fore judicabat, qualis indolis hominem Dacianum esse, probe scire poterat, uti et eventus etiam constanter monstravit. Utut haec se habeant, non video, cur S. Fidis Actis, vel ipso Tillemontio fatente, Gothorum Aquitaniae dominantium tempore, atque adeo certe ante annum 507 conscriptis, haberi fides nequeat, dum Dacianum Agini Christianos prosequentem sistunt, aut cur propterea, quia id asserunt, post medium saeculum VI concinnata fuisse, dici debeant.

E
12 Neque vero aduersus eam, quam nos Actis nostris antiquitatem sinceritatemque adscribimus, multum faciunt asserta in iis subita Aginensium quorundam ad Christi fidem conversio, promissa sacrilegis, qui Romanarum diis sacrificarent, praemia, atrocitque id detrectantibus illata supplicia, quae omnia Tillemontius tom. II Monum. Ecc. pag. 698 et tom. IV, pag. 732 pro sublesta fidei indicis in sanctorum Martyrum Actis habet, atque, uti videtur, inter facta sibi parum probabilia, quae in Actis S. Fidis reperiri ait, comprehensa voluit. Etenim non minus credibile est, occasione martyrii S. Fidis conversos ad Christi fidem fuisse Aginenses nonnullos, quam jure merito credamus, tres milites, martyrii S. Victoris testes, custodes item carceris, quo S. Vincentius detinebatur, eos pariter, qui antea in eum grassati fuerant, ac denique judicem populumque occasione martyrii S. Apollonii diaconi, aliosque complures, visa Martyrum constantia prodigiove aliquo caelesti, etiam subito Christo nomen dedisse, uti sincera eorum Acta apud Ruinartium indubitatum faciunt. Quod attinet ad promissa iis a Daciano praemia, qui F
Christo nuncium remitterent, diisque litarent, etiam Publum, Urbis praefectum, S. Januarii, S. Felicitatis filio, infinita promissis dona, Lysiam praesidem honores et munera imperatorum jussu S. Claudio ejusque sociis pollicentur fuisse, alios denique praesides Christianis aliis, qui diis sacrificarent, perampla bona, honores dignitatesque addidisse, ex eorum apud jam saepe laudatum Ruinartium Actis compertum est, ut proinde nihil Actorum nostrorum fidei antiquitatisque deceat, quod Dacianus sacrilegos beneficiis remuneraturus fuisse, in illis dicatur. Denique utat atrocit sint, quae Martyri nostrae illata fuisse tormenta, in iisdem narrantur, haec tamen humanam fidem superare, aut improbabilia esse, nemo dicet, qui multo atrociora aliis martyribus illata fuisse, apud Lactantium, Eusebium, Augustinum, aliosque sanctos Patres legerit, ad quae mirum est, cum tam obvia horum essent exempla, non satis animum advertisse criticos illos, qui eo ex capite antiqua martyrum Acta arroduct aut repudiant.